

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Helle, Anna; Hollsten, Anna

Title: Tunnetko kirjallisuutta? Suomalaisen kirjallisuuden tutkimus tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta

Year: 2016

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Suomalaisen kirjallisuuden seura, 2016.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Helle, A., & Hollsten, A. (2016). Tunnetko kirjallisuutta? Suomalaisen kirjallisuuden tutkimus tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta. In A. Helle, & A. Hollsten (Eds.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (pp. 7-33). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. SKS:n toimituksia, 1425.

Tunnetko kirjallisuutta?

Johdatus suomalaisen kirjallisuuden tutkimukseen tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta

Anna Helle & Anna Hollsten

Suomen kielen *tuntea*-verbi viittaa tuntoaistihavaintoihin, mutta se tarkoittaa myös tunteiden tuntemista tai jonkin asian tietämistä. Voimme tuntea auringon lämmön ihollamme tai tuntea iloa ja surua, mutta voimme myös väittää tuntevamme esimerkiksi länsimaista kirjallisuutta. Yhtä mahdollista on toisen ihmisen tai itsensä tunteminen.

Tässä artikkelikokoelmassa sovelletaan *tuntea*-verbin monia merkityksiä suomalaisen kirjallisuuden tutkimukseen. Kokoelmassa tarkastellaan ennen kaikkea erilaisia kirjallisuuteen ja lukemiseen liittyviä tunneilmiöitä. Pyrkimyksenä on syventää kirjallisuudentuntemustamme tuomalla tietoa siitä, miten tunteet ja tuntemukset ilmenevät ja toimivat kaunokirjallisissa teoksissa ja niiden lukemisessa.

Kirja kokoaa ensimmäistä kertaa yhteen suomalaista kirjallisuudentutkimusta alueelta, josta käytetään kansainvälisissä yhteyksissä muun muassa nimityksiä ”Narrative and Emotions” ja ”Literature and Affect”. Suuntaus – jos yhdestä suuntauksesta edes voidaan puhua – on osa yleisempää ihmistieteissä 2000-luvun alusta lähtien vaikuttanutta ”affektiivista käännettä” (Clough 2007). Kyse on siis verrattain nuoresta ja kasvavasta suuntauksesta, eikä kaikkia sen eri osa-alueita kokoavaa vakiintunutta nimitystä ole olemassa. Kirjallisuutta, tunteita ja kirjallisuuden affektiivisuutta tutkivia tutkijoita yhdistää kuitenkin kiinnostus lukemisen kokemuksellisuuteen sekä kirjallisuuden ja erilaisten tunneilmiöiden välisiin suhteisiin.

Miksi kirjallisuuden tutkiminen tunteiden ja affektiivisuuden näkökulmasta sitten on tärkeää? Miksi innostua taas yhdestä uudesta ”käänteestä” kielellisen, narratiivisen, eettisen ja monen muun käänteen jälkeen? Kirjallisuuden affektiivisuutta ja siihen liittyviä tunneilmiöitä tutkimalla saamme paremman käsityksen kirjallisuuden vaikuttavuudesta ja niistä mekanismeista, joiden avulla kirjallisuus liikuttaa lukijaa. Olemme sen tärkeän kysymyksen äärellä, miksi ylipäänsä luemme kirjallisuutta. Tunteisiin vaikuttaminen on keskeinen osa kaunokirjallisen merkityksen välittämistä, mitä ei aikaisemmassa tutkimuksessa ole otettu riittävästi huomioon. Kirjallisuutta ja tunteita tutkitaan myös poliittisista tai emansipatorisista

syistä, etenkin sukupuolentutkimuksen parissa (esim. Pearce 1997; Sedgwick & Frank 1995; Hekanaho 2011; Valovirta 2010). Queer-tutkimuksessa affekteilla on ollut tärkeä rooli esimerkiksi tarkasteltaessa erilaisia kiellettyjä tunteita ja niihin liittyviä ulossulkemisen mekanismeja.

Suomessa kirjallisuuden tutkiminen erilaisten tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta on lisääntynyt viime vuosina. Tähän mennessä on tutkittu varsinkin yksittäisiä tunteita tai affekteja, kuten häpeää, sekä affektien ja seksuaalisuuden välisiä suhteita lukemisessa. Siru Kainulaisen ja Viola Parente-Čapková toimittama *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä* (2011) käsittelee fiktiivisiä ja ei-fiktiivisiä tekstejä häpeän käsitteen näkökulmasta. Teoreettisesti kirjan artikkelit nojaavat muun muassa Silvan Tomkinsin, Eve Kosofsky Sedgwickin ja Sara Ahmedin näkemyksiin. Elina Valovirta tutkii kirjallisuuden väitöskirjassaan *Sexual Feelings: Reading, Affectivity and Sexuality in a Selection of Anglophone Caribbean Women's Writing* (2010) seksuaalisia tunteita lukemisessa, ja esimerkiksi Pia Livia Hekanaho (2011) ja Sanna Karkulehto (2008 & 2012) ovat kirjoittaneet tunteista ja affekteista queer-teoreettisen lukemisen näkökulmasta.

Myös 1800-luvun suomalaista proosaa on lähestytty affektiivisuuden näkökulmasta. Minna Majjala (2008) on tarkastellut Minna Canthin teoksia passion käsitteen avulla ja Saija Isomaa (2012) on tutkinut emootioita 1800-luvun tendenssiromaanissa. Katja Seutu (2012) ja Siru Kainulainen (2013) ovat taas kumpikin tahoillaan tutkineet runokielen affektiivisuutta. Myös ranskalaisen Gilles Deleuzen filosofiasta juontuvaa affektikäsitystä on hyödynnetty suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa: Kaisa Kurikka (2013) tutkii kirjallisuuden väitöskirjassaan Algot Untolaa muun muassa affektien näkökulmasta, ja Anna Helle (2013a) on käyttänyt affektin käsitettä tarkastellessaan Monika Fagerholmin *Den amerikanska flickan-* ja *Glitterscenen*-romaaneja (suom. *Amerikkalainen tyttö* ja *Säihkenäyttämö*).

Tämän kirjan artikkelit lähestyvät suomalaista kirjallisuutta erilaisten tunneilmiöiden näkökulmasta. Kirjassa käsitellään sekä yksittäisiä teoksia että kirjallisuuden affektiivisen vaikuttamisen mekanismeja yleisemmin. Näkökulmat vaihtelevat henkilöhahmojen kokemien tunteiden tutkimisesta runokielen affektiivisuuteen, lukijan tunteisiin ja kaunokirjallisuuden merkitykseen tunneyhteisöjen rakentumisessa. Vaikka yksi artikkelikokoelma ei voi kattaa koko kirjallisuuden ja tunteiden tutkimuksen kentän laajaa kirjoa, tavoitteena on tarjota lukijalle erilaisia tulokulmia aiheeseen ja tapoja käsitteellistää kirjallisuuteen liittyviä tunneilmiöitä.

Kirjallisuudentutkimuksen affektiivinen käänne

Affektiivisen käänteen myötä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä on alettu tarkastella aikaisempaa enemmän tunteiden, emootioiden ja affektien näkökulmasta. Suuntaus perustuu nykykäsitykseen siitä, että järki ja tunteet toimivat yhdessä eikä niitä voida erottaa toisistaan (esim. Seighworth & Gregg 2010, 2–3). Jo 1990-luvulla muotiin tuli esimerkiksi tunneälyn käsite, jolla viitataan tunteiden tunnistamiseen perustuvaan sosiaaliseen lahjakkuuteen, jota ei aikaisemmin ollut nähty älyllisenä (esim. Goleman 1997). Toisaalta suuntauksen taustalla on se, että mielen ja kehon suhde nähdään nykyään aikaisempaa vuorovaikutuksellisempänä ja toisiaan täydentävänä. Siinä missä järkeä pidettiin aikaisemmin mielen piiriin kuuluvana seikkana, tunteiden ajateltiin olevan enemmän kehollisia. Nykykäsityksen mukaan järjen ja tunteiden välillä on vahva yhteys, mikä liittyy myös käsitykseen kehon ja mielen yhteenkuuluvuudesta. (Keen 2011, 24; Williams 1988, 151.)

Viestinnän, markkinoinnin ja politiikan tutkimuksessa tunteisiin kohdistuva kiinnostus on ymmärrettävästi ollut vireää, koska näiden alojen tutkimuskohteet pyrkivät vaikuttamaan vastaanottajaan tai yleisöihin tunteisiin vetoavalla tavalla. Yhteiskuntatieteissä affekteihin kohdistuvaa tutkimusta on viime aikoina tehty myös esimerkiksi työn ja talouden muutoksiin liittyvistä aiheista, sillä nykytutkimuksen mukaan niin sanottu uusi työ vaatii työntekijöiltä yhä enemmän omien tunteiden käyttämistä työvälineenä (Jokinen 2010; Hardt 2007; Vähämäki 2009; Jokinen & Venäläinen [toim.] 2015). Taiteen ja kulttuurin tutkimuksessa taas on havahduttu siihen, että taide ja populaarikulttuurin tuotteet eivät synnytä ja välitä vain merkityksiä, joihin aikaisempi tutkimus on melko yksipuolisesti keskittynyt, vaan myös erilaisia tunteita ja tuntemuksia (esim. Pajala 2006; Paasonen 2011; Liljeström & Paasonen [toim.] 2010; Kuuva 2007). Taideteosten ja kulttuurituotteiden vaikuttavuutta arvioitaessa tunteiden ja kokemuksellisuuden näkökulmaa ei voikaan sivuuttaa. Tärkeäksi on tullut myös tunteiden ja politiikan tutkiminen taiteessa ja kulttuurissa (esim. Tuija Saresman artikkeli tässä teoksessa). Toisaalta taiteen ja kulttuurin tärkeyttä pyritään yhä enemmän

perustelemaan yleisen sivistävyyden lisäksi hyvinvointivaikutusten avulla. Tästäkin näkökulmasta uusi kirjallisuuden affektiivisuutta koskeva tieto on tärkeää.

”Affektiivisen käänteen” tapaiset iskusanat luovat helposti kuvan jostain aivan uudesta ilmiöstä, mutta ei pidä luulla, että tunteisiin, emootioihin ja affekteihin kohdistuva tutkimus olisi nykykeksintö. Tunteiden tutkimuksella on filosofian historiassa pitkä perinne, josta monet nykyteoreetikot hakevat pohjaa omille näkemyksilleen. Jo Aristoteleen *Runousopissa* puhutaan katharsiksesta. Se viittaa katsojan huojentuneeseen tunnetilaan, kun piinallisia tunteita aiheuttaneet juonenkäänteet ratkeavat näytelmän lopussa. Kathartista tunnetta luonnehditaan puhdistavaksi tai vapauttavaksi, ja se voi olla ylevä tai kohottunut. (Heinonen & al. 2012, 157–159.) Uuden ajan alun filosofiassa taas kirjoitettiin paljon esimerkiksi sympatian käsitteestä, jota hyödynnetään nykyään jonkin verran kansainvälisessä kirjallisuudentutkimuksessa etenkin vanhempaa kirjallisuutta tutkittaessa (esim. Crain 2001; Sklar 2013; Koppen 2014; Parille 2009).

Vanhoihin filosofioihin nojaavista nykyteoreetikoista kuuluisimpia lienevät Gilles Deleuze ja Antonio Damasio, jotka ovat kehittäneet edelleen Baruch Spinozan 1600-luvulla kehittämää affekteja koskevaa filosofiaa.ⁱ Martha Nussbaum (2001) hakee vuorostaan perusteita kirjallisuutta ja emootioita koskevalle ajattelulle muun muassa stoalaisesta filosofiasta. Toinen tieteenala, jonka piirissä tunteita on tutkittu paljon, on psykologia. Nykytutkimuksessa näkyy etenkin kognitiotieteiden vahva vaikutus (ks. Pirjo Lyytikäisen artikkeli tässä kokoelmassa).ⁱⁱ

Kirjallisuudentutkimuksessakin tunteita on tutkittu jo ennen 2000-lukua, vaikka 1900-luvulla aihetta koskevaa tutkimusta tehtiin niukasti. 1900-luvun alkupuolella tilanne oli vielä toinen. Ajan vaikuttavimpia kirjallisuusteoreetikkoja oli yhdysvaltalainen I. A. Richards, joka oli uuskritikkojen aikalainen. Hän käsitteli pääteoksissaan *The Meaning of Meaning* (1923), *Principles of Literary Criticism* (1924) ja *Practical Criticism* (1929) monen muun seikan ohella runouden synnyttämiä tunteita, ja tässä yhteydessä hän käytti emotiivisen kielenkäytön ja emotiivisten merkitysten käsitteitä (esim. Richards 2009, 250). Miksi 1900-luvun kirjallisuudentutkimus sitten käänsi selkänsä tunteille? Yleisimmiksi syiksi on esitetty kahta seikkaa. Formalistisesta perinteestä ammentava strukturalistinen kirjallisuusteoria pyrki kohti ”kovaa”, eksaktia tieteellisyyttä, eikä tunteiden ja kokemusten tutkiminen siksi sopinut sen ohjelmaan. On kuitenkin huomautettava, että eräät (jälki)strukturalistit, kuten Roland Barthes ja Julia Kristeva, ovat kirjoittaneet kirjallisuuden affektiivisuudesta, mutta tätä puolta ei

etenkään aikalaisvastaanotossa ole erityisemmin painotettu. Yleisesti tunnettuja ovat esimerkiksi Barthesin *jouissance* käsite ja Kristevan käsitteet *jouissance* ja *abjekti*, jotka pureutuvat affektiivisiin ilmiöihin.ⁱⁱⁱ

Toinen selitys tunteiden vieroksumiselle kirjallisuudentutkimuksessa löytyy angloamerikkalaisesta teoriasta. Uuskritiikki, joka syntyi 1920-luvulla ja nousi suosionsa huipulle 1950–1960-luvulla, otti jyrkän kielteisen kannan runojen tunnevaikutusten tutkimukseen. Tämän kannan muotoilivat selvimmin W. K. Wimsatt ja Monroe Beardsley ”The Affective Fallacy” -artikkelissaan (1954), joka on ehkä vielä kuuluisamman ”The Intentional Fallacy” -artikkelin (1946) pari. Wimsatt ja Beardsley jakavat artikkelissaan merkitykset kahteen luokkaan, referentiaalisiin ja emotiivisiin. Referentiaalinen merkitys tarkoittaa sitä, mistä runo kertoo tai millainen runo on, kun taas emotiivinen merkitys tarkoittaa sitä, millaisia vaikutuksia runo saa aikaan lukijassa. Koska uskriitikot, hieman strukturalistien tapaan, pyrkivät tekemään kirjallisuudentutkimuksesta tieteellisempää, he sulkivat subjektiivisina pidettyjen emotiivisten merkitysten tutkimisen kirjallisuudentutkimuksen ulkopuolelle.

Nykytutkimuksessa tunteiden mahdollista subjektiivisuutta ei nähdä enää samanlaisena uhkana tieteellisyydelle kuin strukturalismissa ja uskriitikissä. Kirjallisuudentutkimus on jo pitkään – muun muassa erilaisten emansipatoristen tutkimussuuntien myötä – perustunut oletuksille, joiden mukaan kaunokirjallisuuden lukeminen ja tulkitseminen on sidoksissa esimerkiksi aikaan, paikkaan, kulttuuriin, sukupuoleen, luokkaan ja etniseen taustaan. Tällaisen tutkimuksen rinnalla tunteisiin kohdistuva kiinnostuskaan ei enää näytä niin subjektiiviselta.

Tunnekäsitteiden laaja kirjo

Nykyisessä kirjallisuuden ja tunteiden suhteita tarkastelevassa tutkimuksessa keskeisimpiä käsitteitä ovat emotio (*emotion*) ja affekti (*affect*), mutta verrattain usein käytetään myös tunteen (*feeling*) käsitettä.^{iv} Jotkut tutkijat käyttävät vain yhtä näistä käsitteistä, toiset taas

käyttävät niitä rinnakkain ja joskus jopa synonyymisesti. Lisäksi käytössä on koko joukko muita tunnekäsitteitä, kuten sävy tai tunnelma (*tone*), mieliala (*mood*), asenne (*attitude*) ja empatia (esim. Ngai 2005; Pfau 2005; Altieri 2002; Keen 2007).

Tunnekäsitteiden laaja kirjo on edustettuna monipuolisesti myös tämän kokoelman artikkeleissa. Käytetyt käsitteet ovat sidoksissa kirjoittajien valitsemiin teoreettisiin lähestymistapoihin, ja kukin kirjoittaja määrittelee käsitteensä artikkelissaan. Haluamme kuitenkin jo tässä vaiheessa esitellä keskeisimpiä käsitteitä ja tehdä selkoa niiden keskinäisistä suhteista.

Kirjallisuuden ja tunteiden tutkimus voidaan jakaa käsitteiden osalta kahteen päähaaraan. Toinen perustuu emotion käsitteeseen, toinen affektin käsitteeseen. Emootioihin kohdistuva tutkimus käyttää usein psykologian määrittelemää emotion käsitettä, ja teoreettista tukea haetaan erityisesti kognitiotieteestä. Affekteihin keskittyvä kirjallisuudentutkimus taas on luonteeltaan monesti esteettistä, filosofista ja/tai poliittista, ja teoreettisia välineitä omaksutaan lisäksi muun muassa kulttuurintutkimuksesta, sukupuolentutkimuksesta ja kielitieteestä.

Tunne-käsitettä (*feeling*) käytetään varsinkin silloin, kun ei haluta erityisemmin määritellä käytössä olevaa käsitettä tai kun ei haluta sitoutua sen paremmin emootioiden kuin affektienkaan tutkimuksen perinteeseen (esim. Ngai 2005, 26). Kirjallisuudentutkimuksen saralla – kuten kulttuurintutkimuksessa laajemminkin – tunnetuin tunnekäsite lienee Raymond Williamsin *structure of feeling*, joka on suomennettu niin kokemisen struktuuriksi, tunnerakenteeksi kuin tuntemusrakenteeksikin (Williams 1988, 146; Helle 2013b, 4; Ojajärvi 2015). Tässä kirjassa käytetään jatkossa suomennoksia tunnerakenne ja tuntemusrakenne. Käsite viittaa kulttuurisen kokemuksen rakenteeseen, jonka jokin yhteisö tai ryhmä jonain tiettyä aikana voi jakaa. Williamsin käsite on kirjallisuudentutkimuksen kannalta tärkeä, koska hänen mukaansa kirjallisuus voi kuvata laajojen ryhmien kokemusmaailmiin kytkeytyviä tuntemusrakenteita ja niissä tapahtuvia muutoksia.

Tuoreempi esimerkki tunne-käsitteen (*feeling*) käytöstä on yhdysvaltalaisen Sianne Ngain teos *Ugly Feelings* (2005), joka herätti ilmestyessään kansainvälistä huomiota ja kiinnostusta. Teoksen tavoitteena on tutkia erilaisia epämiellyttäviä tai alempiarvoisina pidettyjä tunteita kirjallisuudessa ja elokuvassa. Ngain (2005, 24–27) käytössä *feeling* tarkoittaa tunnetta, joka ei ole täysin jäsentynyt mutta ei aivan jäsentymätönkään. Tunne voi olla ainakin osittain

tietoinen, mutta se ei ole välttämättä tarkkarajainen. Ngain tunteen käsite asettuu affektin ja emotion käsitteiden välimaastoon ja sisältää piirteitä molemmista.

Affekti-käsitteen monet määritelmät

Affektin käsitteellä on monia määritelmiä riippuen taustalla olevasta tieteenalasta ja teoreettisesta kehyksestä. Spinozan filosofiaa edelleen kehittänyt Gilles Deleuze (yhdessä Félix Guattarin kanssa) ja Silvan Tomkinsin ajattelua tunnetuksi tehnyt Eve Kosofsky Sedgwick käyttävät lähes yksinomaan affektin käsitettä, tosin keskenään eri merkityksissä.

Deleuzen (1978; 2012, 63) mukaan affekti on jonkun ihmisen tai jonkin asian vaikutusta toiseen ihmiseen, jonkinlainen tuntemus, joka ei kuitenkaan ole henkilökohtainen sisäsyntyinen tunne.^v Deleuzen mukaan affektit ovat tiedostamattomia voimia. Affekteja on kaikkialla, mutta valtaosa niistä jää kokijaltaan tietoisesti havaitsematta. Osa nousee kuitenkin tietoisuuteen vaikeasti hahmotettavassa ja vaikeasti nimettävässä muodossa. Koska affektin käsite viittaa ensisijaisesti epämääräisiin affektiivisiin vaikutuksiin, se soveltuu erityisesti epäselvien ja kulttuurisesti koodaamattomien tuntemusten tutkimiseen.

Deleuzen ajattelua soveltaen lukijan ja kaunokirjallisen teoksen kohtaamisessa voi syntyä affekteja eli tuntemuksia, joiden tunnistaminen ja nimeäminen ei aina ole helppoa. Affekteja synnyttävät kirjallisuudessa Deleuzen mukaan sisällölliset seikat, kuten voimakkaat tai erikoiset henkilöhahmot, sekä kieli taideteoksen materiaalina. Kaunokirjallisen kielen affektiivista vaikuttavuutta Deleuze (2007, 23, 167–176) lähestyy puhumalla ”änkyttämisestä”. Hänen mukaansa suuret kirjailijat luovat käyttämänsä kielen sisälle uuden ”vieraan” kielen ja saavat koko kielen värisemään tai ”änkyttämään”, mikä tekee hyvästä kaunokirjallisesta kielestä arkikieltä affektiivisempää. Deleuzen affektin käsite soveltuu sekä fiktion sisäisten eli henkilöhahmojen välisten affektien tarkasteluun että kirjan ja lukijan välisten affektien tutkimiseen.

Deleuzen ajattelun näkökulmasta affektit ovat tärkeitä siltä kannalta, miten ne lisäävät tai heikentävät ihmisen elinvoimaa ja toimintakykyä. Parhaimmillaan kirjallisuus vahvistaa ja innostaa lukijaa, mutta on tietenkin mahdollista, että jokin teos vaikuttaa päinvastoin, masentavasti ja lannistavasti. Kirjallisuus voi myös synnyttää uudenlaisia affekteja ja saada lukijan kokemaan maailman uudella tavalla. Se, miten kirjat vaikuttavat yksittäisiin lukijoihin, on tietenkin paljolti yksilöllistä ja tilannesidonnaista.

Deleuzen affektin käsitettä on viety eteenpäin muun muassa feministisessä ja kulttuurintutkimuksessa. Kulttuurintutkija Lawrence Grossberg (1995, 27, 41, 268) perustaa affektikäsitteensä Deleuzen ja Guattarin filosofiaan. Hänen mukaansa affektit viittaavat siihen, kuinka paljon esimerkiksi fanikulttuurin kohteilla, kuten vaikkapa popyhtyeillä, on ihmisille väliä ja kuinka paljon he panostavat niihin. Grossberg korostaa, että affektit eivät ole sama asia kuin emootiot ja halut, vaikka ne liittyvätkin elämän tunneulottuvuuteen. Hänen mukaansa affektia on se, mikä antaa kokemukselle ”väriä”, ’sävyjä’ tai ’tuntumaa’.^{vi} Deleuzen ja Guattarin ajatteluun perustuvista muista affektikäsitteistä on syytä mainita ainakin Brian Massumin *Parables for the Virtual* (2002), jolla on ollut suuri vaikutus affekteihin keskittyvään kulttuurintutkimukseen ja etenkin uusmaterialistiseen lähestymistapaan (ks. myös Massumi 2015). Myös feministinen tutkija Rosi Braidotti on kehittänyt Deleuzen ja Guattarin affektikäsitteistä posthumanistiseen ja uusmaterialistiseen suuntaan (ks. esim. Braidotti 2006).

Eve Kosofsky Sedgwickin affektin käsite, jota hän käsittelee yhdessä Adam Frankin kanssa *Shame and Its Sisters* -teoksen (1995) kuuluisassa johdantoartikkelissa ”Shame in the Cybernetic Fold”, perustuu puolestaan psykologi Silvan Tomkinsin ajatteluun. Siinä varsinkin häpeän affektilla on keskeinen rooli. Tomkins ei tarkoita häpeällä täysin samaa kuin mitä arkikielessä sillä tarkoitamme, siis sellaista tunnetta, jonka tunnemme esimerkiksi, kun epäonnistumme nololla tavalla meille tärkeän yleisön edessä. Häpeä on Tomkinsille paljon perustavampi ilmiö, se on affektijärjestelmän perustava voima, joka ajaa ihmisen tiettyjä asioita kohti ja vastaavasti pois päin joistain toisista asioista. Muita perusaffekteja Tomkinsin ajattelussa ovat kiinnostus, yllättyneisyys, ilo, suuttumus, pelko, ahdistus, inho ja tyytyväisyys. Nämä affektit asettuvat jatkumolle, jonka ääripäissä ovat häpeä ja kiinnostus. (Sedgwick & Frank 1995, 4–5.)

Tomkinsin affektiajattelun perusidea on, että heti kun ihminen kokee kiinnostusta tai iloa, hän voi kokea myös häpeää, joka voi heikentää tai estää kiinnostusta. Häpeä ei kuitenkaan johdu

siitä, että häpeää kokeva olisi tehnyt tai tekemässä jotain kiellettyä tai noloa. Sen sijaan häpeää voi aiheuttaa läsnä oleva vieras tai tuntematon henkilö. Häpeä voi syntyä esimerkiksi siitä, että tuntematon ihminen katsoo yhtäkkiä kohti tai että henkilö haluaisi puhua tuntemattomalle mutta ei yhtäkkiä kykene siihen, koska toinen on vieras. (Sedgwick & Frank 1995, 4–5.)

Tomkinsilta periytyvää affektikäsitystä on hyödynnetty eniten sukupuolentutkimuksessa, jossa on muutenkin tehty urauurtavaa tutkimusta affektien saralla. Sedgwickin ja Frankin (1995, 5–8) mukaan Tomkinsin affektiajattelussa ja varsinkin häpeän affektin määritelmässä on monta hyvää puolta. Erityisesti he kiittelevät sitä, että vaikka Tomkins kirjoitti teoriaansa 1950-luvulla Yhdysvalloissa, hänen kirjoituksistaan ei voi löytää homofobiaa. Toisekseen häpeän affektin perustaminen johonkin muuhun kuin kiellon rikkomiseen vaikuttaa tervetulleelta käsitykseltä Sedgwickin ja Frankin edustaman queer-teorian näkökulmasta.^{vii}

Emootio – käsitteistä käytetyin

Emootiot ovat tunteita, jotka ovat kokijalleen tietoisia. Ne ovat luonteeltaan siinä mielessä narratiivisia, että niiden syy–seuraus-suhteita voidaan kartoittaa. Emootioiden aiheuttaja voidaan osoittaa, ja emootion kokija pystyy nimeämään kokemansa emootion. Emootioihin kohdistuvassa tutkimuksessa on esitetty lukuisia erilaisia jaotteluja siitä, mitkä kaikki tunneilmiöt kuuluvat emootioiden piiriin. Esimerkiksi lukijan empatiaa tutkiva kirjallisuudentutkija Suzanne Keen katsoo emootioiden jakautuvan kahteen luokkaan, ensisijaisiin ja toissijaisiin emootioihin. Hänen mukaansa ensisijaisia emootioita ovat suuttumus, suru, pelko, yllättyneisyys, inho, tyytyväisyys ja onnellisuus. Toissijaiset tunteet jakautuvat moraalisiin ja sosiaalisiin emootioihin. Moraalisia emootioita ovat empatia ja myötätunto ja sosiaalisia emootioita noloastuminen, kateus, syyllisyys, viha sekä miellyttävä johonkin kuulumisen tunne.^{viii} (Keen 2011, 6. Ks. myös Saija Isomaan artikkeli, jossa moraalisia emootioita käsitellään lajiteorian yhteydessä.)

Empatiatutkijana Keen käyttää omassa tutkimuksessaan emotion käsitettä mutta ei tee tiukkaa jakoa emotion ja affektin käsitteen välille eikä näe niitä toisensa pois sulkevana, toisin kuin eräät muut tutkijat (esim. Nussbaum 2001, 24–33). Keen on nykyaikaisen kirjallisuus ja tunteet -tutkimuksen maltillinen ja monipuolinen uranuurtaja. Hän on esimerkiksi tutkinut empaattista lukemista teoksessaan *Empathy and the Novel* (2007) ja toimittanut *Poetics Today* -lehden laajan kaksiosaisen ”Narrative and Emotions” -teemanumeron (2011).

Filosofi Martha Nussbaum sen sijaan puolustaa teoksissaan kiivaasti ajatusta emotionioista ja niiden keskeisestä roolista silloin, kun kirjallisuutta arvioidaan moraalien ja hyvän elämän näkökulmasta. Hänen teoreettisessa kehityksessään ei ole sijaa sellaisille vaikeasti tunnistettaville tai epäselville tuntemuksille, joita spinozalais-deleuzeläisen tutkimuksen perinteessä nimitetään affekteiksi. Nussbaumin keskeinen väite on, että emotionit eivät ole tunteita sanan arkimerkityksessä vaan järjenkäytön välttämätön osa.

Teoksessaan *Upheavals of Thought* (2001) Nussbaum (2001, 22–23) määrittelee emotion arvostelukykyyn muodoksi (*form of judgement*). Hänen mukaansa emotionit ovat arvioivan arvostelukykyyn (*evaluative judgement*) muotoja. Ne kohdistuvat emotionioita kokevan ihmisen ulkopuolisiin asioihin ja ihmisiin. Emotionioita synnyttävät kuitenkin vain sellaiset ihmiset ja asiat, jotka ovat tärkeitä ihmisen itsensä hyvinvoinnin kannalta. Emotion käsitteessä yhdistyvät näin ajatus jostakin kohteesta ja ajatus tuon kohteen tärkeydestä, eli emotionit ovat intentionaalisia. Nussbaum korostaa myös emotionioiden ”järkevyyttä”. Ja vaikka liitämme arki ajattelussa emotionin nimenomaan tunteisiin ja mahdollisesti niihin liittyviin kehollisiin ulottuvuuksiin, kuten nauruun tai sydämentykytykseen, Nussbaum (2001, 62) ei pidä voimakkaisiin tunteisiin usein liitettyä ”tuntemista” (*feeling*) välttämättömänä tai edes olennaisena osana emotionia.

Feministinen ja postkolonialistinen tutkija Sara Ahmed tarjoaa vielä erilaisen näkemyksen emotionioista. *The Cultural Politics of Emotion* -teoksessaan (2004) hän lukee erilaisia tekstejä hallituksen raporteista poliittisiin puheisiin ja sanomalehtiartikkeleihin emotionaalisuuden näkökulmasta. Ahmedin (2004, 8–10) keskeisimmän väitteen mukaan emotionit ovat sosiaalisia, ja hän pohjustaa näkemystään vertaamalla omaa emotion käsitettään aikaisempiin käsityksiin. Psykologiassa emotionio on ymmärretty ja ymmärretään yksilön omaksi sisäiseksi tunteeksi, jonka tämä voi ilmaista muille, ja tätä selitystä Ahmed nimittää sisältä ulos -malliksi. Sosiologit taas ovat selittäneet emotionioiden sosiaalisuutta esimerkiksi

siten, että väkijoukoissa emootiot eivät synny yksittäisten yksilöiden sisällä vaan tulevat heille ulkopuolelta. Tällaista selitystä Ahmed pitää ulkoa sisälle -mallina. Näissä malleissa emootiot ovat pohjimmiltaan tai loppujen lopuksi jonkun yksilön omia emootioita, mitä Ahmed pitää ongelmallisena.

Ahmed (2004, 8–10) problematisoi jaon sisäiseen ja ulkoiseen, samoin kuin jaon subjekteihin ja objekteihin. Hänen mukaansa on itse asiassa niin, että emootiot synnyttävät vaikutelman rajoista, joiden avulla erotamme sisäpuolen ulkopuolesta. Siksi emootiot eivät ole jotain sellaista, mitä jollakulla yksilöllä tai jollakin ryhmällä voi olla. Sen sijaan rajapinnat muodostuvat emootioiden kautta, eli sen kautta, miten reagoimme asioihin ja muihin ihmisiin. ”Minä” tai ”me” saavat muotonsa suhteessa muihin, ja tässä prosessissa juuri emootiot tuottavat ne rajapinnat, joiden kautta yksilö ja yhteisö määrittyvät objekteiksi.

Ahmed korostaa lisäksi, että emootiot ovat liikkuvia, millä hän ei kuitenkaan viittaa teorioihin emootioiden tarttumisesta (esim. Izard 1977, 106). Sen sijaan hän väittää, että emootioiden kohteet kiertävät, ei emootio itse. Emootioiden kohteet voivat muuttua ”tahmeiksi” ja affektin kyllästämiksi, henkilökohtaisen ja sosiaalisen jännitteen paikoiksi. (Ahmed 2004, 10–11.) Ahmedin teoreettinen ajattelu soveltuu erityisen hyvin sellaisten kulttuuristen tekstien analysoimiseen ja tulkitsemiseen, joissa ihmisiä ja ihmisryhmiä erotellaan toisistaan emotionaalisesti esimerkiksi luokkaan tai etnisyyteen perustuvien syiden (ks. esimerkiksi Anna Hollstenin ja Satu Kohon artikkelit tässä teoksessa).

Affektin ja emotionin keskinäiset suhteet

Vaikka affektin ja emotionin käsitteet erotetaan usein tarkkaan toisistaan, ne voidaan nähdä toisiaan täydentävinä. Yksi mahdollisuus on ymmärtää affekti kattokäsitteeksi, jonka alle emotionin käsite kuuluu. Tällöin affekti on yleistason nimitys erilaisille tunneilmiöille, joita voidaan jakaa alakategorioihin, kuten yhdysvaltalainen kirjallisuudentutkija Charles Altieri (2002, 2–4) tekee. Affektilla Altieri (2002, 2) viittaa niihin välittömiin aisteihin perustuviin tapoihin, joilla reagoimme meitä ympäröivään maailmaan. Affektin alalajeja ovat Altierin

(2002, 2–4) mukaan tunteet (*feelings*), mielialat (*moods*), emootiot (*emotions*), sävyt tai tunnelmat (*tones*) ja passiot (*passions*).^{ix} Tässä yhteydessä kiinnostavaa on, että Altieri ymmärtää emootiot narratiivisiksi edellä esitetyssä merkityksessä.

Affektin ja emootion väliseen eroon voidaan suhtautua myös jatkumona, kuten arkipäivän kokemusta, politiikkaa ja affekteja tutkiva Nigel Thrift ehdottaa. Hänen mukaansa affekti on tuntemus, joka voi jäädä kokijalleen tiedostamattomaksi, vaikka se vaikuttaisikin tämän kokemukseen ja toimintaan. Tässä Thrift on esimerkiksi Deleuzen ja Grossbergin kanssa samoilla linjoilla. Hän ehdottaa kuitenkin, että affekti voi muuttua kokijalleen tietoiseksi emootioksi, kun kokija tulkitsee kokemansa affektin oman kulttuurisen kehikkonsa läpi. Thriftin (2008, 221) mukaan emootiot ovatkin kulttuurisesti koodattuja arkipäivän tulkintoja affekteista, ja sellaisina ne voivat olla enemmän tai vähemmän osuvia. Käsitys on hedelmällinen siksi, että kulttuurin muuttuessa myös affektiiviset kokemuksemme voivat muuttua, ja silloin totunnaiset tavat tulkita affekteja tietyiksi emootioiksi voivat käydä vanhanaikaisiksi ja menettää selitysvoimansa. Kirjallisuus, muun taiteen ohella, voi hahmottaa uusia vaikeasti määriteltäviä affekteja. Se voi esittää niistä kulttuurisia tulkintoja ja auttaa näin tekemään selkoa muuttuvista kulttuurisista, yhteiskunnallisista ja poliittisista tilanteista.

Lukemisen affektiivisuus

Kun siirrytään pohtimaan, miten tunteet ja tuntemukset toimivat kaunokirjallisissa teoksissa, huomio kiinnittyy väistämättä lukijaan ja lukemiseen. Teoreettiset lähtökohdat vaikuttavat siihen, miten lukija tai yleisö ymmärretään. Kyse voi olla niin sanotusta tekstinsisäisestä lukijasta, mallilukijasta, jota James Phelan (2005) ja Peter Rabinowitz (1987) ovat nimittäneet täsmennetymin tekijän yleisöksi. Tekijän yleisö on tutkijan luoma abstraktio, jonka oletetaan tunnistavan kaikki tekstiin koodatut merkitykset ja retoriset efektit. Todelliset lukijat ovat vähemmän ennakoitavia. He eivät välttämättä tunnista kaikkia tekstiin kirjattuja koodeja ja lisäksi heidän lukukokemuksensa vaikuttavat monet tekstinulkoiset seikat, kuten

mielentila, henkilöhistoria, sukupuoli, kulttuurinen ja yhteiskunnallinen tausta sekä lukutapahtuman historiallinen ajankohta.

Todellisten lukijoiden emotionaalisia lukukokemuksia on tutkittu jonkin verran empiirisesti. Esimerkiksi psykologit Don Kuiken ja Shelley Sikora yhdessä kirjallisuudentutkija David S. Miallin kanssa (2004) ovat olleet kiinnostuneita siitä, missä määrin surua ja kaipausta käsittelevät runot herättävät vastakaikua henkilökohtaisen menetyksen kokeneissa lukijoissa ja kuinka syvällisesti runot saavat lukijat pohtimaan omaa menetystään. Heidän tutkimuksissaan lukijat on eroteltu toisistaan sen mukaisesti, kuinka kauan aikaa heidän kokemastaan menetyksestä on kulunut ja kuinka huomattavasta menetyksestä on kysymys. Yksi heidän keskeisistä tutkimustuloksistaan oli, että lukijat, joiden kokemasta huomattavasta menetyksestä oli kulunut kaksi vuotta tai enemmän, olivat huomattavasti vastaanottavampia menetystä käsittelevien runojen suhteen kuin ne, joiden menetys oli aivan tuore. Tarvitaan siis etäisyyttä omaan menetykseen, ennen kuin sitä pystyy käsittelemään kaunokirjallisuuden avulla.^x

Empiirinen lukijatutkimus jää tämän kokoelman ulkopuolelle, mutta useissa artikkeleissa viitataan kriittikolukijoiden lukukokemukseen (ks. erityisesti Siru Kainulaisen artikkeli tässä teoksessa). Esille nostetut lehtikriitikit ovat yllättävän affektiivisia siihen nähden, että nykykriitikissä vallitsevan kirjoittamattoman säännön mukaan affektiivisuus ei ole olennainen lähtökohta tekstin analyysille ja tulkinnalle. Sama sääntö elää vielä vahvemmin kirjallisuudentutkimuksessa (ks. Felski 2011, 215–216). Osassa tämän kokoelman artikkeleista viitataan kuitenkin myös tutkijoiden omiin lukukokemuksiin. Taustalla voidaan nähdä niin feministisestä kirjallisuudentutkimuksesta juontuva ajatus tutkijan positioinnin tärkeydestä kuin sen tunnustaminen, että tekstin tutkijassa herättämät tunteet ja tuntemukset ohjaavat tutkimusta aina aineistonvalinnasta alkaen.

Kirjallisuudentutkija Rita Felski (2008, 16–20), joka on viime vuosina keskittynyt kirjallisuuden tulkintaa koskeviin kysymyksiin, on esittänyt manifestinomaisessa teoksessaan *Uses of Literature* (2008), että kirjallisuudentutkijan tulisi tekstiä tulkitessaan antaa omalle lukukokemukselleen sille kuuluva kunnia eikä piiloutua ulkopuolisen tarkkailijan rooliin. Hänen mukaansa kirjallisuuden voima on lukemisen subjektiivisuudessa; siinä, että kirjallisuus liikuttaa juuri minua ja meitä. Korostaessaan subjektiivisuutta Felski liittyy fenomenologiseen perinteeseen, ja hän kutsuukin omaa lähestymistapaansa uusfenomenologiseksi. Hän ottaa kuitenkin etäisyyttä Wolfgang Iserin ja Roman Ingardenin

tunnetuksi tekemään fenomenologiseen reader–response-teoriaan, koska hän pitää sitä liian formalistisena. Iserin ja Ingardenin oletamat lukijat keskittyvät puhtaasti tekstin esteettisiin ominaisuuksiin ja ovat vapaita niin intohimoista kuin eettisistä tai poliittisista mielipiteistä. Felskin hahmottelemat lukijat ovat sitä vastoin sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti paikantuneita ja moniulotteisia subjekteja tietoineen, tunteineen, arvoineen ja uskomuksineen. Subjektivisuus ei siten merkitse lukijaa ja tekstiä ympäröivän maailman poissulkemista. Felski (2008, 8–9) päinvastoin tähdentää kaunokirjallisuuden kytköksiä muuhun maailmaan mutta lähtee siitä, ettei kaunokirjallisuus vaikuta suoraan vaan aina lukijoiden välityksellä.

Pohtiessaan lukijan ja tekstin välistä vuorovaikutusta Felski suhtautuu vakavasti niin sanottujen tavallisten lukijoiden motiiveihin lukea kaunokirjallisuutta – esimerkkinä hän mainitsee tiedonjonon ja todellisuuspaon. Hän ei pyri kansanomaisen lukemisen populistiseen puolustukseen eikä myöskään tarkoita, että kirjallisuudentutkijan pitäisi luopua akateemisesta lukutavastaan. Sen sijaan hän pyrkii hahmottelemaan, mitä yhteistä akateemisella ja kansanomaisella lukemisella on lukutapojen ilmeisistä eroista huolimatta. Hän tutkii tekstin ja lukijan vuorovaikutusta erottelemalla neljä eri kategoriaa, jotka ovat tunnistaminen (*recognition*), lumoutuminen (*enchantment*), tieto (*knowledge*) ja tyrmistyminen (*shock*). Kategoriat eivät viittaa tekstin ominaisuuksiin eivätkä lukijan mielentiloihin vaan lukijan ja tekstin monikerroksiseen vuorovaikutukseen. Ne eivät ole tarkkarajaisia vaan limittyvät toisiinsa. (Felski 2008, 13–15.)

Myös feministisenä kirjallisuuden- ja kulttuurintutkijana tunnetun Lynne Pearcen tutkimuskohteena on ollut lukijan ja tekstin vuorovaikutus. Teoksessaan *Feminism and the Politics of Reading* (1997) Pearce erottaa toisistaan tekstin tulkintaan pyrkivän hermeneuttisen lukemisen ja affektiivisen, osallistuvan lukemisen, jota hän on pyrkinyt mallintamaan.^{xi} Lukijan ja tekstin välinen vuorovaikutusprosessi noudattaa Pearcen mallissa romanssin vaiheita alkuihastuksesta kompleksisempaan tunnesuhteeseen, johon voi sisältyä ahdistusta, mustasukkaisuutta, turhautuneisuutta sekä petetyksi tulemisen ja pettymyksen tunteita.^{xii} Romanssin osapuolia ovat lukija ja erilaisia ilmenemismuotoja saava tekstuaalinen toinen (*textual other*). Usein tekstuaalinen toinen on kertomuksen henkilöhahmo, johon lukijalle syntyy tunnesuhde, mutta yhtä lailla kyseessä voivat olla muut keinot, joilla teksti asemoi lukijansa vastaanottajaksi, kuten kertoja, kerronnan näkökulma tai kieli. Myös tekstin tuntemusrakenne voi toimia tekstuaalisena toisena, tai tekstuaalinen toinen voi olla

kontekstuaalinen: kirjailija, jonka tuotantoon lukijalla on tunnesuhde, tai tulkintayhteisö,^{xiii} johon lukija kuuluu. (Pearce 1997, 17.)

Pearcen mallia voi aiheellisesti kritisoida siitä, että ajatus lukemisesta romanssina on liian kapea kattaakseen kaikki ne erilaiset tunteet ja tuntemukset, joita kirjallisuus voi herättää. Mallilla on kuitenkin myös ansionsa. Ensinnäkin siinä otetaan monipuolisesti huomioon sekä tekstin sisäiset että ulkoiset seikat, jotka vaikuttavat lukemisen affektiivisuuteen. Toiseksi tunteet ja tuntemukset ymmärretään siinä paitsi yksilöllisinä myös sosiaalisina: lukija kiinnittyy kulttuurisesti tunnistettaviin tuntemusrakenteisiin ja on osa tulkintayhteisöä, joka vaikuttaa hänen lukukokemuksensa.

Lukemisen affektiivisuutta tutkittaessa tulkintayhteisöä vielä hedelmällisempi käsite on mediatutkija Anu Koivusen (esim. 2012, 202) käyttämä tunneyhteisön käsite, joka on peräisin intiimiä julkisuutta (*intimate public*) teoretisoineelta Lauren Berlantilta (2008).^{xiv} Intiimi, affektiivinen julkisuus tarjoaa eräänlaisen samastumisen ja tunteiden jakamisen paikan toisilleen tuntemattomille ihmisille. He kokevat saavansa erilaisten kulutushyödykkeiden, kuten kirjallisuuden, ajanvietehtien, elokuvien ja televisio-ohjelmien välityksellä tunnekontaktin ihmisiin. Intiimi julkisuus rakentuu kehämäisesti perustuen oletukselle, että kuluttajat jo valmiiksi jakavat yhteisestä elämäkokemuksesta kumpuavaa tunnetietoa. Kuitenkin juuri tarinat antavat muodon näille kokemuksille ja tunteille, vahvistavat niitä ja tarjoavat paikan niiden pohtimiselle. (Berlant 2008, viii–ix; ks. myös Koivunen 2012, 201.)

Berlant (2008) on tarkastellut intiimin julkisuuden käsitettä ja toimintamuotoja etenkin sentimentaalisen kulttuurin kehyksessä. Yhdysvalloissa sentimentaalinen kulttuuri sai alkunsa 1830-luvun alkupuolella romaanilajin popularisoituessa, ja se on edelleen voimissaan. Berlantia on kiinnostanut lajin monisäikeinen ja kompleksinen suhde politiikkaan, ja hänen tutkimusmateriaaliinsa kuuluu Harriet Beecher Stowen *Uncle Tom's Cabinin* (*Setä Tuomon tupa*) kaltaisia yhteiskunnallisesti kantaa ottavia sentimentaalisia romaaneja ja niistä tehtyjä elokuva- ja näyttämösovituksia, joiden avulla Yhdysvalloissa on nostatettu solidaarisuuden tunteita ja edistetty demokraattisia arvoja (Berlant 2008, 33–67).

Berlant (2008, 1–5, 28) on korostanut lisäksi sentimentaalisen kulttuurin sukupuolierityistä luonnetta. Sentimentaaliset romaanit, elokuvat, televisiosarjat ja ajanvietehtien henkilöhaastattelut on mielletty perinteisesti naisten kulutuskulttuuriksi, jonka välityksellä naiset ovat käsitelleet perheeseen, parisuhteeseen ja itsellisyyteen liittyviä haaveita ja

ristiriitoja. Sentimentaalisen kulttuurin tuotteet ovat tyypillisesti konventionaalisia, mutta kliseisyydestä huolimatta tai ehkä juuri sen vuoksi ne tuovat naisille lohtua ja toimivat terapian välineenä tekemällä näkyväksi heitä askarruttavia kysymyksiä. Berlantin tulkinnan mukaan ”normaali” näyttäytyy sentimentaalisisissa tarinoissa jopa utopistisena fantasiana, jonka kautta naiset pääsevät osalliseksi sosiaalisen yhteenkuuluvuuden tunteesta ja voivat kokea, millaista on olla ”normaali” ilman, että siihen liittyy ambivalenssin tunteita. (Berlant 2008, 1–5, 28.) Vaikka sentimentaalaisella kulttuurilla on vahvasti feminiininen leima, tunteellistuminen on vallannut viime vuosikymmeninä yhä enemmän alaa myös miehille suunnatuissa ajanvietelehdissä ja henkilöhaastatteluisissa, kuten Tuija Saesma toteaa tämän teoksen artikkelissaan (ks. myös Koivunen 2012, 197; Saarenmaa 2010, 165–197).

Sentimentaalista kirjallisuutta ja laajemmin kulttuuria ovat Berlantin ohella tutkineet lukuisat muut kirjallisuuden-, kulttuurin- ja sukupuolentutkijat. Kiinnostus on kohdistunut sekä eri ajanjaksojen että eri kieli- ja kulttuurialueiden sentimentaaliseen kirjallisuuteen. Laji on affektiivisen lukemisen kannalta keskiössä, sillä kuten Lynn Festa (2006, 15) on todennut, sentimentaalisen kirjallisuuden ydintä on lajin performatiivinen teho eli kyky vaikuttaa lukijoihinsa.

Festa (2001) on itse tutkinut muun muassa lajin varhaisimpiin edustajiin kuuluneen Samuel Richardsonin *Pamelan* (1740) vastaanottoa ja luonnehtinut sentimentaalisen romaanin yleisöä kyynelehtivien, voimakkaasti liikuttuneiden lukijoiden muodostamaksi yhteisöksi. *Pamelan* yleisö ylitti kansalliset ja maantieteelliset rajat, ja romaanin suosio oli ennennäkemätön molemmin puolin Englannin kanaalia. Romaanin vanavedessä syntyi nopeaan tahtiin sovituksia näyttämölle, jatko-osia, parodioita ja erilaisia oheistuotteita. Oli yleistä, etteivät kaikki yleisön jäsenet olleet edes lukeneet romaania, vaan tunteikas vastaanotto perustui myös oheistuotteisiin ja toisen käden tietoon romaanin henkilöistä ja tapahtumista. Festa (2001, 78–80) onkin tähdentänyt, ettei *Pamelan* valtava vaikutus perustunut pelkästään kirjallisiin seikkoihin vaan myös romaanin asemaan haluttuna kulutustuotteena.

1700-luvun kuvaukset sentimentaalisisesta lukemisesta osoittavat, ettei liikutus ollut niinkään itse tekstin synnyttämää vaan ennemminkin tulosta siitä, että lukijat olivat tietoisia toisten lukijoiden reaktioista romaaniin. Yhteisen kohteen eli tekstin lisäksi lukijoita yhdisti siis samastuminen toisiin lukijoihin. (Festa 2001, 81–82.) *Pamelan* yhteydessä voisi epäilemättä puhua tunneyhteisöstä, mutta Festa (2001, 74) on eritellyt romaanin yleisöä tarkemmin puhumalla kansallisesti ja kielellisesti rajautuneista yhteisöistä, markkinoiden luomasta

kaupallisesta yhteisöstä sekä sentimentaalis-humanistisesta yhteisöstä. Kieli- ja kansallisuusrajat ylittävälle sentimentaalis-humanistiselle yhteisölle sentimentaalinen romaani merkitsi lupausta koskettavasta, universaalista draamasta, jonka kohteena ovat yleisinhimilliset sydämen asiat.

Suomalainen kirjallisuus koskettaa, provosoi ja etsii sovintoa

Olemme johdannossamme tuoneet esille kirjallisuuden ja tunteiden tutkimuksen monimuotoisuutta ja käsitteellistä kirjavuutta, joka voi näyttäytyä jonkun mielestä jopa sotkuna. Juuri sotku tai ajatuksellinen ja käsitteellinen epäselvyys osoittautuu kuitenkin usein hedelmälliseksi ja tärkeäksi tutkimuskohteeksi.^{xv} Tämän kokoelman kirjoittajat ovat ottaneet tavoitteekseen selvittää kirjallisuuteen ja lukemiseen liittyvien tunteiden, emootioiden ja affektien vyyhtiä keskittymällä kukin yhteen teoreettiseen kysymyksenasetteluun tai tutkimuskohteeseen kerrallaan. Artikkelit on jaettu neljään osioon kirjoittajien valitsemien näkökulmien mukaisesti. Jaottelun tarkoituksena on helpottaa artikkelien ja tutkimusotteiden keskinäisten suhteiden hahmottamista.

Kokoelma alkaa kahdella teoreettis-metodologisella artikkelilla, joista ensimmäinen, Pirjo Lyytikäisen ”Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa”, edustaa yhtä aikaa kognitiivista ja affektiivista käännettä kirjallisuudentutkimuksessa. Artikkelissa hahmotellaan tunnevaikutusten poetiikkaa pohtimalla, miten kaunokirjallisen tekstin tunnevaikutuksia voidaan tutkia kognitiivisen tutkimuksen innoittamasta näkökulmasta. Kognitiivisen poetiikan käsitteistön lisäksi artikkelissa hyödynnetään myös muuta tunteiden tutkimusta – kirjoittaja esittää, että kognitiivisen poetiikan ja muun tunteiden tutkimuksen vuoropuhelu tarjoaa parhaat välineet kirjallisuuden tunnevaikutusten tutkimiselle. Teoreettisen pohdinnan lisäksi artikkeli sisältää kaksi kattavaa tapausesimerkkiä: analyysit Mikko Rimmisen *Hippa*-romaanista (2013) ja Aleksis Kiven ”Oravan laulusta”.

Lajiteoreettisesti suuntautuneessa Saija Isomaan ”Tunteet ja kirjallisuudenlajit” -artikkelissa tarkastellaan kirjallisuuden lajeja emootioiden herättämisen näkökulmasta. Vaikka

lajitutkimuksen piirissä on jo Platonista ja Aristoteleesta lähtien elänyt käsitys tiettyjen lajien, kuten tragedian, vaikutuksesta yleisön tunteisiin, lajien emotionaalisen vaikuttavuuden erittely ja teoretisointi ovat jääneet lapsipuolen asemaan kirjallisuudentutkimuksessa. Artikkelissa paikataan tätä aukkoa kehittämällä ajatusta siitä, miten lajit pyrkivät herättämään yleisön tunteita. Keskeisiä lähtökohtia on, ettei kirjallisia teoksia julkaista emotionaaliseen tyhjiöön, vaan lukijayhteisöllä on emootioita koskevia konventioita sekä yhteisön arvoihin ja normeihin kytkeytyneitä moraalisia tunteita. Analyysit J. V. Snellmanin pienoisromaanista *Det går an. En fortsättning* (1840) ja Juhani Ahon romaanista *Papin rouva* (1893) mallintavat kirjoittajan peräänkuuluttamaa uudenlaista lajitutkimusta.

Toisessa osiossa kirjallisuuden tutkimukseen sovelletaan Deleuzen filosofiaan perustuvaa affektikäsitystä. Osion ensimmäinen artikkeli, Kaisa Kurikan ”Kolmen pisteen tunteet” lähtee liikkeelle kirjoittajan omasta lukukokemuksesta Irmari Rantamalan *Harhama*-romaanin (1909) parissa. Lukukokemusta tutkitaan niin sanottuna affektioprosessina, joka tarkoittaa subjektiivisesti elettyä ruumiillista kokemusta. Suomen kirjallisuudenhistorian kummallisimpiin teoksiin kuuluva järkälemäinen *Harhama* on lievästi sanottuna rönsyilevä; kaikkea tuntuu olevan liikaa, mikä tekee sen lukemisesta varsinkin ensi alkuun lannistavaa ja turhauttavaa. Kirjoittaja kutsuu tätä ylenmääräisyyden ilmiötä eksessin affektiksi. Nojaten Deleuzen ja Guattarin ja heidän seuraajiensa näkemyksiin hän ymmärtää affektin teoksen synnyttämäksi vaikutuspotentiaaliksi. Analysoidessaan eksessin affektin ilmenemistä *Harhamassa* hän kiinnittää huomiota muun muassa romaanin mutkikkaaseen kompositioon ja teoksen toistuvana tehokeinona esiintyvään välimerkkiin, kolmeen pisteeseen.

Harhamasta siirrytään Harry Salmenniemen kokeelliseen *Texas, sakset* -runokokoelmaan (2010), jota Anna Helle käsittelee väkivaltaisten affektien näkökulmasta artikkelissa ”On olemassa kivun alue minne vitsi ei yllä”. Jo teoksen arvosteluissa kiinnitettiin huomiota teoksesta välittyvään kauhuun, ahdistukseen ja väkivaltaan. Artikkelissa tutkitaankin kokoelman väkivaltaista sisältöä ja keinoja, joilla vaikutelma väkivaltaisuudesta syntyy. Lisäksi artikkelissa pohditaan, miten teoksen väkivaltaisuus vaikuttaa lukijaan ja miten se liittyy teoksen yhteiskunnallisuuteen. Lähtöoletuksena on, että Salmenniemen kokoelmassa viitataan suoraan erilaisiin väkivallan ilmentymiin mutta myös teoksen muoto ja materiaali tukevat ja jopa synnyttävät väkivaltaisia vaikutelmia. Kirjoittaja pohtii väkivaltaisen teoksen lukemista myös niin sanotun performatiivisen etiikan näkökulmasta. Teoreettisesti artikkeli

nojaa deleuzeläisen tutkijan Marco Abelin analyysihin elokuvan ja kirjallisuuden väkivaltaisista affekteista.

Kolmannen osion artikkeleita yhdistää kiinnostus lukijan ja tekstin affektiiviseen vuorovaikutukseen. Siru Kainulaisen artikkeli ”Lukemisen tuntutiloja. Harry Salmenniemen, Vilja-Tuulia Huotarisen ja Saila Susiluodon runojen vastaanotosta” keskittyy runokritiikkeihin ja pohjautuu muun muassa Felskin ajatuksiin lukemisesta tekstin ja lukijan välisenä vuorovaikutuksena. Vuorovaikutusta tarkastellaan artikkelissa niin sanottuna tuntutilana, jossa tunteminen yhdistyy lukemisen tiedolliseen puoleen. Tutkimuksen kohteena ovat Harry Salmenniemen *Virrata että* -kokoelman (2008), Vilja-Tuulia Huotarisen *Iloisen lehmän runojen* (2009) ja Saila Susiluodon *Carmenin* (2010) arvostelut. Arvosteluiden analyysi osoittaa, että nykyrunouden vastaanotto on affektiivista. Kriitikot ovat kokeneet mielihyvää, nautintoa, hämmennystä, ristiriitaisia tunteita ja ärsytystä, mikä on vaikuttanut heidän tekemiinsä tulkintoihin arvosteltavasta runokokoelmasta. Laajalle yleisölle suunnatun päivälehtikritiikin tutkiminen tuo esille lukemisen kommunikatiivisen ulottuvuuden. Kuten Kainulainen tähdentää, kommunikatiivisuus ei kuitenkaan rajoitu vain kriitikoiden edustamaan ammattilukemiseen vaan kaiken lukemisen perustana on halu osallisuuteen ja yhteydenpitoon.

Katja Seudun artikkeli ”’Päästäkää irti parantavat epidemiat!’ Mirkka Rekolan aforismit lukijaa herättelevinä affektiivisina tekoina” keskittyy modernistirunoilija Rekolan aforismeihin ja yleisemmin lajin tapoihin herätellä lukijaa. Analyysin pääpaino on kielellisissä keinoissa, joilla synnytetään aforismeihin vuorovaikutuksellisuutta ja affektiivisuutta. Aforismit ymmärretäänkin kielellisiksi teoiksi, puhetoiminnoiksi, kuten neuvoiksi, rohkaisuiksi, kehoituksiksi, varoituksiksi tai suoranaisiksi käskyiksi. Artikkelissa pohditaan, mihin aforistit puheellaan pyrkivät, ja osoitetaan, että Rekolan aforistiikalla on muun muassa metalyyrisiä tehtäviä. Rekolan aforismit viittaavat usein kirjailijan runotuotantoon selventäen ja kiteyttäen tuotannosta hahmottuvaa maailmankatsomusta ja ydinpoetiikkaa.

Neljännän osion artikkeleissa korostuu kirjallisten tunteiden sosiaalinen ulottuvuus. Niissä nousee näkyviin kirjallisuuden rooli affektiivisesti latautuneiden yhteiskunnallisten ilmiöiden käsittelyssä. Osion avaa Anna Hollstenin ”Surulauluista riemulauluun” -artikkeli, jossa tarkastellaan Viljo Kajavan *Tampereen runot* -kokoelman (1966) sisällissota-aiheisten runojen emotionaalisuutta kysymällä Ahmedia lainaten, mitä emotiot tekevät. Artikkelissa

sisällissotaa luonnehditaan kollektiiviseksi traumaksi viittaamalla muun muassa sosiologi Jeffrey C. Alexanderin kulttuurisen trauman teoriaan, mutta myös yksilön trauman näkökulma on tärkeä kokoelman kannalta: osa runoista pohjautuu Kajavan omiin lapsuudenmuistoihin vuoden 1918 tapahtumista. Runojen emotionaalisuutta ja vastaanottoa käsitellään osana sisällissotakeskustelua, jota käytiin kokoelman ilmestymisaikaan. 1960-luku, jolloin Kajavan kokoelma ilmestyi, oli murrosaikaa sotaa koskevien asenteiden osalta, ja voimakasta vastakkainasettelua korostavista tulkintoista siirryttiin vähitellen sodan konsensustulkintaan. Artikkelissa osoitetaan, kuinka Kajavan sisällissotarunot osallistuivat kansallisen konsensuksen projektiin työstämällä vuoden 1918 traumaa runoilijan omien traumaattisten lapsuudenmuistojensa pohjalta.

Satu Kohon ”Syyllisyyttä, pelkoa ja häpeää vaiennetussa kehossa” -artikkelin tutkimuskohteena on Pauliina Rauhalan esikoisromaani *Taivaslaulu* (2013). Artikkelin keskiössä ovat romaanin päähenkilön naiseuteen ja äitiyteen liittyvät tunnetilat. Teoreettisesti artikkeli nojaa ennen kaikkea feministisesti painottuneeseen humanistis-kulttuuriseen maantieteeseen, jossa ajatellaan, että paikkasuhteet ovat ruumiillisesti koettuja tunnetiloja ja syntyvät mitä suurimmassa määrin paikkaan liittyvistä henkilökohtaisista muistoista, odotuksista ja tuntemuksista. Artikkelissa ei kuitenkaan tarkastella paikkoja ja tunteita niinkään yksilön sisäisinä tiloina kuin suhteessa ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen, romaanin tapauksessa vanhoillislestadiolaiseen yhteisöön, joka asettaa tiukat rajat naiseudelle. Romaanin päähenkilö, monilapsisen perheen äiti, alkaa kyseenalaistaa äitiyttään ja kokee tämän vuoksi syyllisyyttä, pelkoa ja häpeää. Näiden tunnetilojen lisäksi artikkeli käsittelee myös myönteisemmin sävyttyvää tofophiliaa eli vahvaa kiintymystä paikkaan, sekä tunnetta luovia kirjallisia keinoja.

Kokoelman päättää Tuija Saresman artikkeli ”Kauna tunnerakenteena Timo Hännikäisen kokoelmassa *Ilman – Esseitä seksuaalisesta syrjäytymisestä*”, jossa korostetaan affektien sosiaalista, yliyksilöllistä luonnetta. Tavoitteena on yhdistää affektien intiimi henkilökohtainen taso yhteiskunnalliseen, rakenteelliseen tasoon. Hännikäisen esseekokoelmassa käsitellyt affektit ymmärretään Raymond Williamsia lainaten sosiaalisen tunnerakenteen ilmentymiksi, ja esseiden kaunapuhetta analysoidaan nykykulttuurin kontekstissa kytkemällä se uuteen maskulistiseen miesliikkeeseen, joka ymmärretään Berlantin mukaisesti tunneyhteisöksi. Artikkelin kirjoittaja lähestyy esseitä sukupuolentutkijana, jonka feministinen lukutapa rajaa hänet esseissä rakentuvan

tunneyhteisön ulkopuolelle. Hän onkin kiinnostunut siitä, miten affektiivinen retoriikka voi joko kutsua lukijan mukaansa tunneyhteisöön tai sulkea lukijan yhteisön ulkopuolelle.

Kirjamme tuo inspiroivia käsitteitä suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen käyttöön ja näyttää mallia niiden soveltamisessa. Se tarjoaa tuoreita näkökulmia tutkimukseen kysymällä esimerkiksi, miten ja millaisin keinoin kirjallisuus koskettaa, puhuttelee, provosoi, herättää hämmennystä, kylvää vihaa ja sovittelee. Toisin sanoen: Miten tekstit vaikuttavat affektiivisesti niin yksilöllisellä kuin sosiaalisella, kulttuurisella ja poliittisellä tasolla? Toivomme teoksen avaavan uusia ongelmia tulevalle tutkimukselle ja innostavan lukijoita pohtimaan kirjallisuuden affektiivisuutta heidän omista kiinnostuksenkohteistaan käsin – on aika palauttaa tunteet ja tuntemukset kirjallisuudentutkimukseen.

Tämä kirjahanke on edennyt alusta alkaen myötätuulessa. Syksyllä 2013 Anna Helle esitti idean suomalaista kirjallisuuden ja tunteiden tutkimusta kokoavasta artikkelikokoelmasta, johon lähti heti mukaan runsaslukuinen joukko korkeatasoisia kirjoittajia – aihe tuntui selvästi ajankohtaiselta. Anna Hollsten ryhtyi pian toiseksi toimittajaksi ja järjesti kirjahankkeen aiheista Kirjallisuus ja tunteet -seminaarin Helsingin yliopistossa maaliskuussa 2014. Kiitämme Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitosta tästä mahdollisuudesta ja seminaarin osallistujia kommentteista ja keskustelusta, jotka auttoivat artikkeli-ideoiden kehittämisessä.

Kiitämme myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa kirjan julkaisemisesta ja anonyymeja lausunnonantajia paneutuneesta palautteesta, joka auttoi meitä sekä yksittäisten artikkelien parantamisessa että kokonaisuuden selkiyttämässä. Helteen, Hollstenin ja Lyytikäisen osalta kiitämme syksyllä 2015 käynnistynyttä Suomen Akatemian rahoittamaa *The Literary in Life: Exploring the Boundaries between Literature and the Everyday* -konsortiohanketta (hanke numero 285144).

Lähteet

Ahmed, Sara 2004. *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.

Altieri, Charles 2003. *The Particulars of Rapture. An Aesthetics of the Affects*. Ithaca & London: Cornell University Press.

Berlant, Lauren 2008. *The Female Complaint. The Unfinished Business of Sentimentality in American Culture*. Durham & London: Duke University Press.

Braidotti, Rosi 2006. Affirming the Affirmative: On Nomadic Affectivity. – *Rhizomes* 11/12 (2005/ 2006). <http://www.rhizomes.net/issue11/braidotti.html> (3.1.2016).

Clough, Patricia Ticineto 2007. *The Affective Turn. Theorizing the Social*. Durham & London: Duke University Press.

Crain, Caleb 2001. *American Sympathy. Men, Friendship, and Literature in the New Nation*. New Haven: Yale University Press.

Deleuze, Gilles 1978. Transcript of Deleuze's Lecture on Spinoza's Concept of Affect. <http://www.scribd.com/doc/14483585/Transcript-of-Deleuzes-Lecture-on-Spinozas-Concept-of-Affect> (15.1.2015).

Deleuze, Gilles 2007. *Kriittisiä ja kliinisiä esseitä. (Critique et clinique, 1993.)* Suom. Anna Helle, Merja Hintsa & Pia Sivenius. Helsinki: Tutkijaliitto.

Deleuze, Gilles 2012. *Spinoza. Käytännöllinen filosofia. (Spinoza. Philosophie pratique, 1981.)* Suom. Eetu Viren. Helsinki: Tutkijaliitto.

Felski, Rita 2008. *Uses of Literature*. Malden, MA: Blackwell.

Felski, Rita 2011. Suspicious Minds. – *Poetics Today* 32(2), 215–234.

Festa, Lynn 2001. Sentimental Bonds and Revolutionary Characters: Richardson's *Pamela* in England and France. – Margaret Cohen and Carolyn Dever (eds.), *The Literary Channel. The Inter-National Invention of the Novel*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 73–105.

Festa, Lynn 2006. *Sentimental Figures of Empire in Eighteenth-Century Britain and France*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Goleman, Daniel 1997. *Tunneäly. Lahjakuuden koko kuva*. Suom. Jaakko Kankaanpää. Helsinki: Otava.

Grossberg, Lawrence 1995. *Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa*. Suom. ja toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Ensio Puoskari & Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino.

Grossberg, Lawrence 2010. *Cultural Studies in Future Tense*. Durham & London: Duke University Press.

Hardt, Michael 1999. Affective Labor. – *boundary 2*/1999, 89–100.

Heinonen, Timo, Arto Kivimäki, Kalle Korhonen, Tua Korhonen, Heta Reitala & Aristoteles 2012. *Aristoteleen runousoppi. Opas aloittelijoille ja edistyneille*. Helsinki: Teos.

Hekanaho, Pia Livia 2011. Teksti, lukijat ja affektit. Sarah Watersin *The Little Stranger* sekä lukijan pelko ja häpeä. – *Avain* 4/2011, 35–52.

Helle, Anna 2013a. Tulkinnallinen horjuvuus ja affektit. Kuolema Monika Fagerholmin *Amerikkalaisessa työssä ja Sähköäyttämössä*. – *Avain* 1/2013, 5–22.

Helle, Anna 2013b. Työ, talous ja tunteet Kari Hotakaisen *Ihmisen osassa*. – *Kulttuurintutkimus* 3/2013, 3–14.

Helle, Anna 2015. ”Pitkö runouskin vetää ihan läskiksi?” – Tytti Heikkisen ”Ryhävalaan tasoa” -runon affektiivinen vastaanotto. – *Avain* 4/2015, 67–83.

Isomaa, Saija 2012. Kirjallisuus ja emootiot. Tendenssikirjallisuuden 1800-lukulainen lajitausta. – *Avain* 3/2012, 5–19.

Izard, Carroll E. 1977. *Human Emotions*. New York: Springer Science+Business Media LLC.

Jokinen, Eeva 2010. Affektiivinen työ ja sukupuoli. Puheenvuoro. – *Kulttuurintutkimus* 2/2010, 44–49.

- Jokinen, Eeva & Juhana Venäläinen (toim.) 2015. *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kainulainen, Siru 2013. Liikettä tahdissa. Nykyrunon vaikuttava rytmitoiminta. – *Avain* 1/2013, 55–70.
- Karkulehto, Sanna 2008. Järki, tunteet ja queer-poliittinen luenta. – Sanna Karkulehto (toim.), *Taajuuksilla värähdellen. Sukupuolten tiloja ja tunteja kirjallisuudessa ja elokuvassa*. Studia humaniora ouluensia. Oulu: Oulu University Press, 207–222.
- Karkulehto, Sanna 2012. Litteraturforskning och queerpolitisk läsning. – Katri Kivilaakso, Ann-Sofie Lönnngren & Rita Paqvalén (red.), *Queera läsningar. Litteraturvetenskap möter queerteori*. Stocholm: Rosenlarv Förlag, 18–41.
- Keen, Suzanne 2007. *Empathy and the Novel*. New York: Oxford University Press.
- Keen, Suzanne 2011. Introduction: Narrative and the Emotions. – *Poetics Today* 32(1), 1–53.
- Koivunen, Anu 2012. Mies ja ääni. – Anu Koivunen (toim.), *Maailman paras maa*. Helsinki: SKS, 193–212.
- Kontturi, Katve-Kaisa & Teemu Taira 2007: Affekti. Käsitteen säikeet, keskustelun lonkerot. – *Niin & näin* 2/2007, 43–45.
- Koppen, Randi 2014. *The Economy of Emotions. Sympathy and Sentimentality in Victorian Culture*. Arhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kuiken, Don, David S. Miall & Shelley Sikora 2004. Forms of Self-Implication in Literary Reading. – *Poetics Today* 25(2), 171–203.
- Kurikka, Kaisa 2013. *Algot Untola ja kirjoittava kone*. Turku: Eetos.
- Kuuva, Sari 2007. *Content-Based Approach to Experiencing Visual Art*. Jyväskylä Studies in Computing. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Liljeström, Marianne & Susanna Paasonen (eds.) 2010. *Working with Affect in Feminist Readings: Disturbing Differences*. London: Routledge.

- Maijala, Minna 2008. *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa*. Helsinki: SKS.
- Massumi, Brian 2015. *Politics of Affect*. Cambridge, Malden, MA: Polity Press.
- Ngai, Sianne 2005. *Ugly Feelings*. Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press.
- Nussbaum, Martha 2001. *Upheavals of Thought. The Intelligence of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ojajärvi, Jussi 2015. Sananen Raymond Williamsin realismin käsitteestä. – *Avain* 1/2015, 77–81.
- Opdahl, Keith M. 2002. *Emotion as Meaning. The Literary Case for How We Imagine*. Lewisburg: Bucknell University Press.
- Paasonen, Susanna 2011. *Carnal Resonance: Affect and Online Pornography*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Pajala, Mari 2006. *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Nykykulttuurin julkaisuja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Parille, Ken 2009. *Boys at Home. Discipline, Masculinity, and "The Boy-Problem" in Nineteenth-Century American Literature*. Knoxville: University of Tennessee Press.
- Pearce, Lynne 1997. *Feminism and the Politics of Reading*. London: Arnold.
- Pfau, Thomas 2005. *Romantic Moods. Paranoia, Trauma, and Melancholy, 1790–1840*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Phelan, James 2005. *Living to Tell about it. A Rhetoric and Ethics of Character Narration*. Ithaca & London: Cornell University Press.
- Rabinowitz, Peter J. 1987. *Before Reading. Narrative Conventions and the Politics of Interpretation*. Ithaca & London: Cornell University Press.

- Richards, I. A. 2009 (1924). *Principles of Literary Criticism*. London & New York: Routledge.
- Rosenwein, Barbara 2007. *Emotional Communities in the Early Middle Ages*. Ithaca & London. Cornell University Press.
- Saarenmaa, Laura 2010. *Intiimin äänet. Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanviетеlehdissä 1961–1975*. Tampere: Tampere University Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky & Adam Frank 1995. Shame in the Cybernetic Fold. Eve Kosofsky Sedgwick & Adam Frank (eds.), *Shame and Its Sisters. A Silvan Tomkins Reader*. Durham & London: Duke University Press, 1–28.
- Sedgwick, Eve Kosofsky 2003. *Touching Feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham & London: Duke University Press.
- Seighworth, Gregory J. & Melissa Gregg 2010. An Inventory of Shimmers. – Melissa Gregg & Gregory Seighworth (eds.) *The Affect Theory Reader*. Durham & London: Duke University Press, 1–25.
- Seutu, Katja 2012. ”Tuletko vanhainkotiin?” Runon affektiivisuudesta ja osallistuvasta lukemisesta. – Siru Kainulainen, Karoliina Lummaa & Katja Seutu (toim.), *Työmaana runous. Runouden tutkimuksen nykysuuntauksia*. Helsinki: SKS, 249–267.
- Sklar, Howard 2013. *The Art of Sympathy in Fiction. Forms of Ethical and Emotional Persuasion*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Taira, Teemu 2007. Energian ja emotion välissä: Affekti ja kulttuurintutkimus. – *Niin & näin* 2/2007, 47–52.
- Thrift, Nigel 2008. *Non-Representational Theory. Space, Politics, Affect*. London & New York: Routledge.
- Valovirta, Elina 2010. *Sexual Feelings: Reading, Affectivity and Sexuality in a Selection of Anglophone Caribbean Women’s Writing*. Turku: University of Turku.

Vähämäki, Jussi 2009. *Itsen alistus. Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Polemos-sarja. Helsinki: Tutkijaliitto.

Williams, Raymond 1988. *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. (*Marxism and Literature*, 1977.) Suom. Mikko Lehtonen. Tampere: Vastapaino.

Viitteet

ⁱ Neurobiologi Damasio pyrkii osoittamaan teoksessaan *Spinozaa etsimässä. Ilo, suru ja tuntevat aivot* (2003), että Spinozan filosofinen affektikäsitys voidaan vahvistaa nykyaikaisen neurobiologian keinoin. Hän keskittyy teoksessaan erityisesti kehon ja mielen keskinäiseen riippuvuuteen ja affektien rooliin ihmisen pyrkimyksessä itsensäilytykseen.

ⁱⁱ Kirjallisuuden ja emootioiden tutkimuksen suhteesta psykologiaan ks. Keen 2011.

ⁱⁱⁱ Barthes ja Kristeva käyttivät myös affektin käsitettä varsinkin musiikista kirjoittaessaan. Tätä puolta heidän ajattelustaan valottaa esimerkiksi Laura Wahlforsin *Muusikon intiimit kumousliikkeet* (2013).

^{iv} Näiden käsitteiden käytössä ja suomentamisessa on erilaisia käytäntöjä, sillä monet suomalaiset tutkijat kääntävät *emotionin* mieluummin tunteeksi kuin emootioksi (ks. esim. Lyytikäisentämän kokoelman artikkeli tässä kokoelmassa). ”Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa”). Johdannossa puhumme käsitteellisen selvyuden vuoksi emootioista.

^v Affektin ja affektion erosta Deleuzen ajattelussa ks. Kaisa Kurikan ”Kolmen pisteen tunteet. Irmari Rantamalan *Harhama* ja eksessin affektit” -artikkeli tässä kokoelmassa.

^{vi} *Cultural Studies in the Future Tense* -teoksessaan Grossberg (2010, 192–195) määrittelee affektin käsitettä tarkemmin: Affektit ovat moninainen joukko vaikutuksia, jotka ovat ei-merkitseviä (*a-signifying*), yksilöllistymättömiä, ei-representoivia ja tiedostamattomia. Ne voivat kuitenkin tuottaa merkitystä (*signifiance*), yksilöllisyyksiä (*individualities*), representoivia muotoja ja erilaisia tietoisuuden muotoja. Grossbergin affektin käsitteestä ks. Taira 2007. Affektin käsitteestä kulttuurintutkimuksessa ks. Kontturi & Taira 2007.

^{vii} Sedgwick (2003, 123–151) on hyödyntänyt affektin käsitettä myös kehitellessään niin sanottua reparatiivista lukemista. Reparatiivinen eli korjaava lukeminen on vastakohta

paranoidiselle lukemiselle, joka perustuu negatiivisiin affekteihin ja nykyihmistieteille tyypilliseen epäilyksen hermeneutiikkaan. Reparatiivinen lukeminen tarjoaa myönteisempiä affekteja ja päämääriä.

^{viii} Keen (2011, 6) esittää artikkelissaan myös muita vaihtoehtoisia listauksia.

^{ix} Tunteet tarkoittavat Altierilla (2003, 2–3) affektiivisia perustiloja, joissa välittömiin aistimusprosesseihin kiinnitytään mielikuvituksen avulla. Mielialat taas ovat sellaisia tunteita, joissa minuuden rajat muuttuvat epäselviksi ja tunnekokemus muistuttaa pikemminkin koko tilan tai tilanteen läpäisevää tunnelmaa. Emootiot ovat luonteeltaan narratiivisia. Passiot ovat puolestaan pitkäkestoisia emootioita, jotka ovat meille tärkeitä oman identiteettimme ja sen rakentumisen kannalta.

^x Suomessa todellisten lukijoiden affektiivista suhtautumista lukemaansa tekstiin on käsitelty esimerkiksi Helle (2015) Tytti Heikkisen runon vastaanottoa tutkivassa artikkelissaan. Todellisten lukijoiden tunteita on tutkittu myös feministisestä näkökulmasta (esim. Pearce 1997).

^{xi} Pearce on hakenut virikkeitä feministisestä elokuvatutkimuksesta. Hänen mielestään elokuvatutkimuksessa katsoja on kuitenkin käsitelty liian passiiviseksi ja pitää antoisampana kulttuurin- ja mediatutkimuksen piirissä tehtyjä katsojatutkimuksia, joissa korostetaan katsojien toimijuutta ja tulkintayhteisön kontekstia. Esimerkkinä katsojan toimijuutta korostavasta näkökulmasta Pearce mainitsee muun muassa Ien Angin tutkimuksen *Watching Dallas* (1985), jossa Williamsin tuntemusrakenteen käsitettä hyödyntämällä selitetään, miksi katsojat saattavat kiinnittyä heille kulttuurisesti etäällä olevaan televisiosarjaan, vaikka sen tapahtumat ovat epäuskottavia eivätkä he pidä sarjan henkilöihahmoista tai samastu niihin. Vastaus löytyy sarjalle ominaisesta traagisesta tuntemusrakenteesta, joka rakentuu onnellisten ja traagisten tapahtumien vuorottelusta. Onnettomuuksien ja niistä selviytymisen dynamiikka on katsojille emotionaalisella tasolla tunnistettava ja tarjoaa heille katharttisen kokemuksen. Pearce pitää tuntemusrakenteen käsitettä hedelmällisenä mutta korostaa, että tunnistaminen on vasta lähtökohta lukijan ja tekstin väliselle vuorovaikutukselle. Häntä itseään onkin kiinnostanut huomattavasti enemmän monimutkainen lukijan ja tekstin tuntemusrakenteen välille muodostuva emotionaalinen prosessi, joka seuraa tunnistamista. (Pearce 1997, 10–16.)

^{xii} Eritellessään romanssin eri vaiheita Pearce (1997, 21) nojaa Roland Barthesin teokseen *Rakastuneen kielellä* (*Fragments d'un discours amoureux*, 1977).

^{xiii} Pearce (1997, 211–212) on lainannut tulkintayhteisön (*interpretive community*) käsitteen Stanley Fishiltä (*Is there a Text in this Class? The Authority of Interpretative Communities*, 1980) ja kehittänyt sitä sopivammaksi omaan käyttöönsä. sopivammaksi.

^{xiv} Tunneyhteisön käsitettä (*emotional community*) on käyttänyt myös muun muassa historioitsija Barbara Rosenwein (2007) tutkimuksessaan varhaiskeskiajan tunnediskursseista.

^{xv} Tämä ajatus on lainattu professori Lea Rojolalta..